

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در مناطق روستایی ایران (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان همدان)

سلیمان پاک‌سرشت^۱، محمد سلمان قائمی‌زاده^۲، علی آزده^۳، شکیبا کولیوند^{۴*}

۱- دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه بوعلی سینا همدان

۲- استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه بوعلی سینا همدان (نویسنده مسئول)

۳- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

۴- کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی

چکیده

کیفیت زندگی، به نوعی بیان‌گر وضعیت افراد ساکن در یک کشور یا منطقه است. هدف تحقیق حاضر تعیین ارتباط بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در میان روستاییان است. پژوهش حاضر یک پژوهش توصیفی از شاخه پیمایشی است. جامعه آماری همه مناطق روستایی شهرستان همدان است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد بیشتر پاسخگویان دارای کیفیت زندگی متوسطی هستند. حدود ۱۳/۴ درصد نیز دارای کیفیت زندگی پایین، حدود ۱۵/۱ درصد هم دارای کیفیت زندگی بالایی هستند. همچنین حدود ۵۰ درصد افراد سرمایه اجتماعی متوسط و بالا داشته و ۴۵ درصد دارای سرمایه اجتماعی متوسط و پایین هستند. نتایج نشان می‌دهد که با بالا رفتن سطح سرمایه اجتماعی، میزان کیفیت زندگی ذهنی به نسبت

متوسطی بالا می‌رود. از طرف دیگر، یافته‌ها نشان داد که سرمایه اجتماعی در تبیین متغیر کیفیت زندگی بیش از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است. در بررسی رابطه متغیرهای مستقل با دو نوع کیفیت زندگی عینی و ذهنی روشن گردید که پایگاه اقتصادی (درآمد و ثروت) بیش از دیگر متغیرها بر کیفیت زندگی عینی افراد مؤثر است، در حالی که سرمایه اجتماعی بیش از دیگر متغیرها می‌تواند کیفیت زندگی ذهنی افراد را بهبود دهد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، مناطق روستایی.

مقدمه و بیان مساله

بهبود کیفیت زندگی در یک مکان خاص و یا برای اشخاص و گروه‌های خاص همواره کانون اصلی توجه برنامه‌ریزان بوده است. در واقع بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهمترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است. مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به شناسایی نواحی مسأله‌دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های روستاییان در زندگی، تأثیر عوامل اجتماعی - جمعیتی بر کیفیت زندگی، پایش و ارزیابی کارایی سیاست‌ها و راهبردها در زمینه کیفیت زندگی کمک کند. یک دلیل مهم برای توجه به مفهوم کیفیت زندگی، در تخصیص مؤثر منابع محدود و کمیاب نهفته است. با توجه به منابع معین، سیاست‌گذاران می‌بایست بهترین راه را برای توزیع آن‌ها در راستای نیازها و اولویت‌های مردم بیابند. این امر می‌تواند به وسیله کاربرد نتایج تحقیقات مرتبط، به عنوان ورودی به فرآیند تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری تحقق یابد. به بیان دیگر چنین تحقیقاتی وسیله و ابزار تولید توصیه‌های سیاستی مناسب برای مسئولان هستند (النگین^۱ و همکاران، ۲۰۰۱). اجرای طرح‌ها تخصصی شناخت کیفیت زندگی، تصمیم‌گیران را در درک بهتر پیچیدگی مشکلات و شناسایی توانایی‌های بهبود کیفیت زندگی در نقاط مختلف روستایی، یاری می‌کند. با این نگرش، لزوم و ضرورت انجام این پژوهش به خوبی قابل تبیین است، به‌ویژه که یافته‌های آن می‌تواند به فرآیند شناخت لازم و کافی از

مناطق روستایی و تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های علمی و واقع‌بینانه براساس آن، به مسئولین مربوط یاری رساند.

کیفیت زندگی مردم و مکان‌های روستایی به عوامل زیادی از جمله اشتغال، درآمد مناسب، دسترسی به خدماتی مانند آموزش و بهداشت، سلامت، محیط طبیعی، امنیت اجتماعی و... وابسته است. هرچند کیفیت زندگی مردم و مکان‌های شهری نیز بدین عوامل وابسته است، اما با چالش‌های مربوط به سنجش رفاه و زندگی بهتر در مناطق روستایی بسیار تفاوت دارد. برخی از این چالش‌ها به شرایط اقتصادی وابسته‌اند، اما برخی دیگر به چارچوب سازمانی و نهادی موجود در نواحی روستایی مربوط می‌شود. عواملی مانند مقیاس کوچک و تراکم کم سکونت‌گاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش کشاورزی، امکانات کشاورزی، فاصله زیاد و انزوای جغرافیایی روستاها، راه‌های ارتباطی و شبکه حمل‌ونقل نامناسب و ناکارآمدی سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت، زندگی روستایی را پیچیده‌تر می‌کند. با توجه به این‌که بیش از ۳۰٪ جمعیت ایران در روستاهای کشور زندگی می‌کنند و بار مسئولیت تأمین بسیاری از نیازمندی‌های غذایی مردم شهرنشین را بر عهده دارند و بدین جهت از نقشی بی‌بدیل و راهبردی در رشد و توسعه کشور و به ویژه حفظ استقلال آن حداقل در حوزه‌ی غذایی برخوردار هستند. استان همدان یکی از استان‌های مهاجرپذیر و مهاجر فرست می‌باشد که از نظر مهاجرفرستی از روستا به شهرستان‌های استان و سایر استان‌ها بیشترین آمار را به خود اختصاص داده است و طی اعلام فرمانداری استان این عامل ناشی از تنگناها و محدودیت‌ها، بحران آب در بخش کشاورزی این عامل بسیار مؤثری در کاهش اشتغال روستاییان در این بخش و در نهایت روی آوردن به مشاغل غیرکشاورزی و در نتیجه کاهش سطح کیفیت زندگی آنها و تلاش در جهت مهاجرت برای یافتن مشاغل و درآمد کافی برای بهبود زندگی آنها شده است. این تنگنا در روستاهای شهرستان همدان خصوصاً بخش مرکزی طبق اعلام فرمانداری در سایت اختصاصی خود مشهودتر بوده به طوری که در این روستاها بیشترین مشاغل، مشاغل تولیدی، خانگی و غیرکشاورزی بوده و بعضاً به علت پایین بودن کیفیت زندگی به حاشیه شهر و یا (حواشی استان تهران، کرج، قم، اصفهان، کرمانشاه) مهاجرت کردند.

آگاهی از سطح کیفیت زندگی آن‌ها، شاخص‌های کیفیت زندگی آنان و عوامل تأثیرگذار بر آن از نهایت اهمیت برخوردار است و برای زمینه‌سازی در راستای دستیابی به دوران رشد و شکوفایی کشور از الزامات آغازین است و عدم توجه و اهتمام لازم در این زمینه می‌تواند خسارات جبران‌ناپذیری حتی در حد تهدید امنیت ملی، تمامیت ارضی و استقلال کشور در پی داشته باشد. از این روی و در راستای تحقق فرآیند یاد شده، این پژوهش در پی این پرسش‌های زیر پاسخ داده است:

- ۱- کیفیت زندگی روستاییان در مناطق روستایی شهرستان همدان در چه حدی است؟
- ۲- متغیرهای اجتماعی (سرمایه اجتماعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و تحصیلات) تا چه اندازه بر کیفیت زندگی روستاییان تأثیر دارند؟

پیشینه تحقیق

امروزه گسترش روز افزون فرآیند صنعتی شدن که خود را با تولید انبوه کالاها و خدمات متنوع در بعد کمی نشان می‌دهد، مشکلات بسیاری را برای بشر مدرن به همراه آورده است. با چنین شرایطی در ممالکی که توسعه کمیت‌ها هدف بوده مساله کیفیت مطرح شده است (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۳).

بر این مبنا از دهه‌های پایانی قرن بیستم، در پی بروز پیامدهای منفی حاصل از رویکرد توسعه‌ای متمرکز بر رشد اقتصادی و هم‌چنین برجسته شدن جنبه‌های اجتماعی توسعه در قالب مباحث توسعه و سیاست اجتماعی، سازه‌ی کیفیت زندگی به عنوان شاخصی برای ارزیابی و جهت‌دادن به برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه در سطوح مختلف و هم‌چنین اصلاح و تقویت رویکردهای جدید توسعه با محوریت توسعه اجتماعی مورد توجه قرار گرفت (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸: ۱). از این روی در دهه‌های اخیر، یکی از حوزه‌ها و علایق مهم پژوهشی محققان کیفیت زندگی بوده است و هر کدام سعی کرده‌اند تا از زاویه‌ای خاص این موضوع را بررسی کنند: (آگبرن^۱، ۱۹۴۶؛ کمپل^۲ و همکاران، ۱۹۷۶؛ آلتگین و همکاران، ۲۰۰۱؛ فیلیپس^۳، ۲۰۰۶؛

1 agbern
2 kempel
3 Philips

نیلسون^۱ و همکاران، ۲۰۰۶؛ لی یانگ جان^۲، ۲۰۰۸؛ لیوچاوجی^۳ و همکاران، ۲۰۰۹؛ ذکایی و روشنفکر، ۱۳۸۴؛ غفاری و اونق، ۱۳۸۵؛ ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵؛ جاجرمی و همکاران، ۱۳۸۷؛ نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ گروسی و نقوی، ۱۳۸۷؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۸؛ زاهدی اصل و فرخی، ۱۳۸۹؛ عنبری، ۱۳۸۹؛ علی اکبری و امینی، ۱۳۸۹؛ باسزا و همکاران، ۱۳۸۹؛ شریفیان و فتوت، ۱۳۹۰؛ توسلی و سبحانی، ۱۳۹۰؛ براتی و یزدان پناه شاه آبادی، ۱۳۹۰؛ حیدری، ۱۳۹۰؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰؛ دلیرهروری و عباس زاده، ۱۳۹۱؛ نیازی و دلال خراسانی، ۱۳۹۱؛ مؤذ و عزیززاده اقدم، ۱۳۹۱؛ غفاری و همکاران، ۱۳۹۱؛ شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲؛ خوش فر و همکاران، ۱۳۹۲؛ حقیقیان، ۱۳۹۳). در این راستا، در ادامه به برخی از این تحقیقات و نتایج آن‌ها که منحصراً پیرامون سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی انجام گرفته است، پرداخته می‌شود:

نوغانی و همکاران (۱۳۸۷) پژوهشی تحت عنوان «کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد» انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی در تبیین متغیر کیفیت زندگی بیش از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است. تحقیق دیگری تحت عنوان «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی» توسط رضوانی و همکاران (۱۳۸۷) صورت گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد که وضعیت کلی کیفیت زندگی در ناحیه مورد مطالعه ضعیف بوده و از ۸ متغیر دارای هم‌بستگی، ۶ متغیر درآمد خانوار، امکانات زیربنایی، تحصیلات، مشارکت، سلامت و کیفیت محیط بیش از ۸۵ درصد عوامل مؤثر در میزان کیفیت زندگی در ناحیه مورد مطالعه را تبیین کرده‌اند. تحقیق پورطاهری و همکاران (۱۳۹۰) به ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی پرداخته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بر اساس دیدگاه‌های جامعه نمونه، کیفیت آموزش، کیفیت محیط مسکونی، کیفیت محیط فیزیکی و نیز کیفیت درآمد و اشتغال، پایین تر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. کیفیت سلامت، امنیت و کیفیت کالبدی جامعه نمونه نیز در حد متوسط ارزیابی شده است. در تحقیقات

1 Nillson

2 Lee

3 Liu

خارجی نیز بر جنبه‌های کلی کیفیت زندگی تأکید شده است که در ادامه به پاره‌ای از این موارد اشاره می‌گردد:

آلنگین و همکاران (۲۰۰۱) در مطالعه‌ای، جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی در شهر استانبول کشور ترکیه را مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که الویت‌بندی جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی شهری در استانبول جهت تمرکز سیاست‌ها و راهبردهای شهرسازی بر روی آن‌ها بوده است و این مبین این واقعیت است که کیفیت محیط فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و کیفیت حمل‌ونقل و ارتباطات، مهمترین تأمین‌کننده‌های کیفیت زندگی هستند. نیلسون و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی با تأکید بر سالمندان به بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در روستاهای بنگلادش پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که سن بالا، پایگاه اقتصادی ضعیف خانواده و میزان پایین سرمایه اجتماعی در سطح فرد و روستا، عوامل تعیین‌کننده در کیفیت زندگی افراد به شمار می‌روند. لیوچاوجی و همکاران (۲۰۰۹) طی پژوهشی با عنوان «آیا سبک زندگی روستایی مانعی برای ارزیابی کیفیت زندگی است؟»، موضوع کیفیت زندگی در نواحی روستایی چین مورد مطالعه قرار داد و نتایج نشان داد که سلامت و زندگی خانوادگی بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی دارد. در بررسی‌های انجام شده مشخص شد که بیشتر مطالعات انجام شده اعم از داخلی و خارجی متوجه نقاط شهری بوده است و در حوزه روستایی اقدامات پژوهشی در خوری صورت نگرفته است. مطالعاتی هم که در نواحی روستایی انجام گرفته‌اند، عموماً سعی در طبقه‌بندی نواحی روستایی و ارزیابی میزان کیفیت زندگی در این نواحی داشته‌اند و نقش سرمایه اجتماعی در آن‌ها چندان پررنگ و ملموس نبوده است. بدین سبب، در این پژوهش سعی شده است که شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی و تأثیرات سرمایه اجتماعی بر آن در مناطق روستایی شهرستان همدان مورد بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری

مفهوم کیفیت زندگی از اواخر قرن بیستم مورد توجه جامعه‌شناسان قرار گرفته است، اما ریشه‌های آن در جامعه‌شناسی را می‌توان تا اواسط قرن بیستم پی گرفت. در جامعه‌شناسی،

اولین اثر مهم درباره کیفیت زندگی از آگبرن (۱۹۴۶) است که درباره حیات روستایی در ایالت متحده نوشته شده است. در دهه ۱۹۶۰ هنگامی که جامعه‌شناسان علیه چیرگی شاخص‌های اقتصادی واکنش نشان دادند مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌های اجتماعی اهمیت یافت اما تا آن هنگام تمام شاخص‌های کیفیت زندگی، عینی بودند. در دهه ۱۹۷۰ شاخص‌های ذهنی هم برای سنجش کیفیت زندگی اضافه شدند. علاوه بر این می‌توان میان کیفیت زندگی فردی و نیز کیفیت زندگی جمعی نیز تمایز قایل شد. به عنوان مثال شاخص‌های کیفیت زندگی عینی جمعی می‌تواند شامل درآمد سرانه، میانگین مصرف کالری، درصد باسوادان، نرخ جرایم، امید به زندگی و مجموعه‌ای از دیگر شاخص‌ها باشد.

جدول (۱) دسته‌بندی انواع کیفیت زندگی بر حسب ذهنی / عینی و فردی / جمعی

کیفیت زندگی	عینی	ذهنی
فردی	درآمد، بیمه، تحصیلات و...	احساس خوشبختی، رضایت از زندگی و...
جمعی	متوسط درآمد، نسبت برخورداران از بیمه، متوسط نرخ باسوادی و..	متوسط میزان احساس خوشبختی، متوسط میزان رضایت از زندگی

در تحقیقات اخیر، کیفیت زندگی ذهنی اهمیت بیشتری یافته و بر آن بیشتر از کیفیت زندگی عینی تاکید می‌شود، برخی تعریف بهزیستی ذهنی به عنوان شاخص کیفیت زندگی را بسیار دمکراتیک دانسته‌اند (داینر و ایشی^۱، ۲۰۰۰). چون به جای این که متخصصان بگویند مردم چه موقع احساس خوشبختی می‌کنند، خود مردم درباره آن اظهار نظر می‌کنند. آن‌ها معتقدند به سادگی می‌توان از افراد پرسید تا چه حد احساس خوشبختی می‌کنند (کانمان^۲، ۱۹۹۹). نول^۳ (۲۰۰۰) اظهار می‌کند که می‌توان بر حسب سطوح کیفیت زندگی در ابعاد عینی

1 dainer & ashlie

2 ganman

3 Noll

و ذهنی، ماتریسی ۲×۲ شامل حالت‌های بهزیستی، محرومیت، انطباق و ناهماهنگی را مفهوم-سازی کرد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۶).

جدول (۲) رابطه میان شرایط عینی زندگی و بهزیستی ذهنی

بهزیستی ذهنی		شرایط عینی زندگی
بد	خوب	
ناهماهنگی ثروتمند خوشبخت	بهزیستی ثروتمند خوشبخت	خوب
محرومیت، فقیر خوشبخت	تطبیق فقیر خوشبخت	بد

با توجه به جدول (۲) اگر فردی شرایط عینی و ذهنی خوبی داشته باشد، در حالت «بهزیستی» است. اگر هر دو شرایط بد باشند، حالت «محرومیت» وجود دارد. اگر شرایط عینی خوب و شرایط ذهنی بد باشد، «ناهماهنگی» و اگر شرایط عینی بد و شرایط ذهنی خوب باشد، «انطباق» است. تمایز میان کیفیت زندگی عینی و ذهنی را می‌توان تمایز میان رفتار و ادراک و تمایز میان کمیت و کیفیت هم دانست (مخرجی^۱، ۱۹۸۹؛ به نقل از نوغانی، ۱۳۸۸: ۱۱۸-۱۱۷). بر اساس دیدگاه پال، کیفیت زندگی به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی- روانی و مادی جامعه تعریف گردیده و در این زمینه از کیفیت زندگی روستایی نیز به مفهوم چگونگی شرایط و وضعیت خانواده‌های روستایی یاد شده است (پال و کامر^۲، ۲۰۰۵). براساس آنچه که گذشت و در راستای تبیین بیشتر خاستگاه پردازش فرضیه‌های این پژوهش به توضیحاتی پیرامون نظریه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی پرداخته می‌شود:

الف - نظریه سرمایه اجتماعی

آپهوف^۱ که در سه دهه گذشته، مشغول بحث‌های توسعه، توسعه روستایی و نقش نهادهای اجتماعی، مشارکت و سرمایه اجتماعی بوده است، در تلاشی که جنبه‌های نظری آن کاملاً آشکار است، سرمایه اجتماعی را مورد تحلیل قرار داده است که در ادامه، به بررسی آن می‌پردازیم. آپهوف برای مفهومی کردن و ساختن یک چارچوب مفهومی از سرمایه اجتماعی این طور عنوان می‌کند که برای فهم بهتر سرمایه اجتماعی باید آن را به دو طبقه مرتبط به هم از پدیده‌ها تقسیم کرد: ساختاری و شناختی. این تقسیم‌بندی برای فهم سرمایه اجتماعی به همان اندازه اهمیت دارد که منابع تجدیدشونده و غیرتجدیدشونده برای سرمایه طبیعی دارای اهمیت است (آپهوف، ۲۰۰۰؛ به نقل از ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵). آپهوف، سرمایه اجتماعی را در شکل ساختاری آن با شکل‌های گوناگون سازمان اجتماعی پیوند می‌زند. عناصر سازمان اجتماعی در طبقه‌بندی ساختاری کنش دوطرفه سودمند را به وسیله‌ی کاهش هزینه‌ها، ایجاد الگوهای کنش متقابل که نتایج حاصل را به واسطه همکاری به وجود می‌آورد، تسهیل می‌کند. ایده‌های ناشی از طبقه‌بندی شناختی زمینه را برای مردم جهت کنش دو طرفه سودمند فراهم می‌آورد، که بخشی از دلایل آن عبارت است از آن که وقتی آنها به گونه‌ای گسترده در یک موضوع سهم باشند، خیلی بهتر و با خواست خود همکاری می‌کنند. هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای سازنده‌ی سرمایه اجتماعی شناختی رفتار مبتنی بر همکاری و تعاون را منطقی و قابل احترام می‌کنند. آپهوف از این نکته صحبت می‌کند که هرچند، به طور انتزاعی می‌توانیم سرمایه اجتماعی ساختاری را بدون سرمایه اجتماعی شناختی متصور شویم و برعکس، ولی در عمل در نظر گرفتن این دو بدون هم نامحتمل و مشکل است. نکته دیگری که آپهوف در این مورد مطرح می‌کند، بیرونی و قابل مشاهده بودن سرمایه اجتماعی ساختاری و درونی و غیرقابل مشاهده بودن سرمایه اجتماعی شناختی است. اما او بر این نکته تأکید می‌گذارد که این هر دو قلمرو در عمل باهم متصل هستند؛ او اینگونه مطرح می‌کند که در نظریات علوم اجتماعی این دو از طریق پدیده رفتاری ذهنی‌ای مانند انتظارات با هم دیگر پیوند دارند. سازمان‌های رسمی یا غیررسمی با نقش‌ها، قواعد، رسوم و رویه‌ها، موازی با شبکه‌های

1 Uphoff

رسمی یا غیررسمی کنش‌های متقابل، به همراه هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهایی که یک جمعیت در آن سهیم هستند می‌تواند به اثرات حاصله نیرو و توان بدهد.

آپهوف، این نوع مفهومی کردن سرمایه اجتماعی را با ایده‌های کلمن و پاتنام سرمایه اجتماعی هماهنگ می‌داند. او بیان می‌کند که هم کلمن و هم پاتنام در تعریف و تحلیل خود از سرمایه اجتماعی بر عناصر ساختاری و شناختی آن تأکید داشته‌اند، اما او معتقدست که آن‌ها سرمایه اجتماعی را بیشتر به صورت توصیفی به کار گرفته‌اند تا تحلیلی. به نظر او، نگاه این چینی یعنی به وسیله سازماندهی عوامل سازنده سرمایه اجتماعی به دو طبقه بندی اصلی - که می‌تواند آن را دقیق‌تر و برای مطالعه آماده کند - مناسب‌تر است و چنین تدوینی از مفهوم سرمایه اجتماعی به گونه‌ای است که برای پیشرفت کارهای نظری و اندازه‌گیری و ارزیابی مناسب‌تر خواهد بود. آپهوف می‌گوید این دو طبقه‌بندی از سرمایه اجتماعی در سطح بالایی به هم وابسته‌اند، به گونه‌ای که هر کدام از شکل‌ها (ساختاری یا شناختی) به یکدیگر کمک می‌کنند؛ هر دو از طریق تجارب شرطی می‌شوند و فرهنگ و روحیه یا طرز فکر یک دوره و دیگر عوامل تأثیرگذار آن‌ها را تقویت می‌کنند. هر دو شکل ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی در تحلیل آخر پدیده‌های فکری به شمار می‌روند (آپهوف، ۲۰۰۰؛ به نقل از ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵).

ب- تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی

امروزه تقریباً همگان هدف نهایی انواع توسعه را افزایش کیفیت زندگی می‌دانند، به عنوان مثال کافی است نگاهی به شاخص‌های توسعه اجتماعی از نگاه بانک جهانی^۱ بیندازیم. بانک جهانی توسعه اجتماعی را در ابعاد زیر می‌بیند: ریشه‌کنی فقر، اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی و دسترسی به آموزش و پرورش و بهداشت (بانک جهانی، ۲۰۰۴). تمام این شاخص‌ها می‌توانند شاخص کیفیت زندگی هم باشند. همان‌طور که گفته شد اساساً برخی مولفان، شاخص توسعه انسانی را همان شاخص کیفیت زندگی می‌دانند. بنابراین مفاهیم توسعه و کیفیت زندگی بسیار به هم نزدیک هستند. حال باید دید چگونه مردم می‌توانند به

[شاخص‌های] کیفیت زندگی دست یابند. اگر بگوییم دسترسی به کیفیت زندگی هزینه و لوازمی دارد که سرمایه اجتماعی یکی از لوازم آن است. با بهره‌گیری از مطلب یاد شده، سه مؤلفه اصلی سرمایه اجتماعی که کیفیت زندگی را تبیین می‌کنند، قابل شناسایی است:

۱- اعتماد اجتماعی: این متغیر در نظریه پاتنام و کلمن به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی مطرح می‌شود. کلمن با تأکید بر عامل اعتماد به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی این نکته را مطرح می‌کند که در گروهی که اعضایش قابلیت اعتماد نشان می‌دهند و به یکدیگر اعتماد زیاد می‌کنند، خواهند توانست کارهای بسیار بیشتر از گروهی که فاقد آن قابلیت اعتماد است انجام دهند (کلمن، ۱۳۷۷: ۶۲) بنابراین اعتماد اجتماعی یکی از جنبه‌های شناختی سرمایه اجتماعی است.

۲- مشارکت اجتماعی: بنا به مبانی نظری پژوهش، یکی از مؤلفه‌های مهم سرمایه اجتماعی که محصول وضعیت شبکه روابط اجتماعی است، میزان مشارکت فرد در نظام اجتماعی که محصول وضعیت شبکه روابط اجتماعی است، میزان مشارکت فرد در نظام اجتماعی است. طبق نظر وولکاک و نارایان^۱ مشارکت به کمک منافع حاصل از عضویت در انجمن‌های غیرمحملی و دسترس به منابع برون گروهی بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد. هم-چنین هیرش نشان داده است که بین مشارکت فرد در ارتباط با دیگران و ایجاد شبکه‌های اجتماعی با میزان رضایت از زندگی رابطه وجود دارد (بیکر^۲، ۱۳۸۲: ۴۵-۴۳).

۳- شبکه‌های اجتماعی: پاتنام شبکه‌های اجتماعی را به عنوان عامل اصلی ایجاد رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی بیان می‌کند. شبکه اجتماعی از نظر کلمن یکی از خاصیت‌های روابط اجتماعی است که هنجارهای نافذ به آن بستگی دارند. به‌طور کلی می‌توان گفت که یکی از شروط لازم و نه کافی برای ظهور هنجارهای نافذ، عملی است که آثار خارجی بر دیگران تحمیل می‌کند. از نظر کلمن، بستگی ساختارهای اجتماعی نه تنها برای وجود هنجارهای نافذ و مؤثر، بلکه برای شکل دیگری از سرمایه اجتماعی که عبارتست از قابلیت اعتماد به ساختارهای اجتماعی، اهمیت دارد؛ زیرا اعتماد به ساختارهای اجتماعی است

1 volkak & narayan

2 baeker

که گسترش احساس انکای به دین و انتظارات را امکان‌پذیر می‌کند (تاج بخش، ۱۳۸۴) بنابراین مشارکت اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی، بعد ساختاری سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود.

مدل نظری تحقیق

امروزه هدف مشترک توسعه با تاکید بر توسعه منابع انسانی در سطوح محلی، ملی و بین المللی، بهبود کیفیت زندگی است و آینده زندگی بشر متکی بر درک بهتر عواملی خواهد بود که بر کیفیت زندگی انسان تأثیر گذار هستند. بخشی از عوامل مربوط به کیفیت زندگی، روابط ما با سایرین، گروه‌ها و نهادهای رسمی و غیررسمی می‌شود که از آنها تحت عنوان سرمایه اجتماعی، به عنوان عامل مفقوده توسعه یاد می‌شود بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که هر چقدر کیفیت و تنوع پیوندهای اجتماعی مردم بیشتر باشد، کیفیت زندگی افراد، رضایت از زندگی و احساس خوشبختی در بین آنان بیشتر می‌شود. این مدل با توجه به مبانی نظری از مباحث مربوط به کیفیت زندگی (ذهنی/ عینی) و دو بخش سرمایه اجتماعی (ساختاری/ شناختی) ارائه می‌گردد:

مدل نظری پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی (شناختی / ساختاری) افراد با کیفیت زندگی (ذهنی / عینی) آنان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی (درآمد، شغل، تحصیلات، ثروت) افراد با کیفیت زندگی (ذهنی / عینی) آنان رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

روش انجام این پژوهش از نوع کمی و از نوع مقطعی می‌باشد. روش مورد استفاده پیمایش و ابزار گردآوری اطلاعات مورد نیاز، پرسشنامه است و در آن به مهمترین ابعاد کیفیت زندگی شامل بعد ذهنی و بعد عینی توجه گردیده است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در مناطق روستایی شهرستان همدان است (تعداد ۲۷۸۸۵ خانوار)؛ شهرستان همدان دارای دو بخش (شرا و مرکزی) و نه دهستان است که بنابر سالنامه آماری ۱۳۹۰، این دهستان‌ها شامل ۹۷ روستای دارای سکنه است. حجم نمونه به‌دست آمده براساس جدول کریجی و مورگان ۴۰۰ خانوار برآورد گردید.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق

- ۱- متغیر کیفیت زندگی
گسترده‌ترین و رایج‌ترین تمایز در بررسی کیفیت زندگی، تمایز میان کیفیت زندگی ذهنی و عینی است. در جنبه ذهنی، رضایت از زندگی و احساس خوشبختی مطرح است و در جنبه عینی سلامتی، امنیت، محیط زیست، خوراک و پوشاک مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرد.

جدول (۳) تعریف عملیاتی متغیر کیفیت زندگی

متغیر	ابعاد	گویه‌ها
بیت زندگی	۹	۱- اگر در زندگی با مشکلی نظیر بیماری برای خود یا یکی از اعضای خانواده مواجه شدید آیا قادر به تأمین هزینه‌های درمانی آن هستید؟ ۲- آیا با توجه به درآمدها قادر به تأمین مخارجی مثل (خرید گوشت، میوه و ...) هستید؟ ۳- آیا وقت کاریتان به شما فرصت می‌دهد با خانواده به گردش و مسافرت و... بروید؟ ۴- آیا قادر به تأمین هزینه‌های پوشاک خانواده هستید؟ ۵- به چه میزان پول برای مواقع ضروری پس‌انداز دارید؟
	۱۰	۱- معمولاً تا چه حد خودتان را یک فرد شاد می‌دانید؟ ۲- معمولاً تا چه حد خودتان را یک فرد موفق می‌دانید؟ ۳- معمولاً تا چه حد در اجرای تصمیم‌گیری‌ها توانایی خود را می‌بینید؟ ۴- معمولاً تا چه حد احساس می‌کنید توانسته‌اید به همه برنامه‌های خود در یک روز برسید؟ ۵- فکر می‌کنید تا چه حد جامعه برای شما ارزش قائل است؟ ۶- تا چه حد احساس می‌کنید جزئی از جامعه هستید؟ ۷- معمولاً تا چه حد احساس تندرستی و سلامت می‌کنید؟ ۸- تا چه حد احساس می‌کنید راجع به امور و مسائلی که در جامعه می‌گذرد، آگاهی و اطلاع دارید؟ ۹- تا چه حد احساس می‌کنید از امکانات زندگی بهره‌مند هستید؟ ۱۰- معمولاً تا چه حد از زندگی‌تان رضایت دارید؟

۲- متغیر سرمایه اجتماعی

در این پژوهش سرمایه اجتماعی (سطح سنجش فاصله‌ای) شامل دو بعد سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی است که هر کدام از این دو نیز به ابعاد کوچکتر تقسیم می‌شوند.

الف- شکل‌های ساختاری سرمایه اجتماعی: این بعد به روابط متقابل و اعتماد اشاره داشته و شاخص‌هایی که با این تعریف می‌توان برای سرمایه اجتماعی ساختاری در نظر گرفت، به دو صورت است: عضویت گروهی، شبکه روابط و اندازه شبکه اجتماعی.

ب- شکل‌های شناختی سرمایه اجتماعی: این بعد الگوی کلی روابطی را که در سازمان‌ها یافت می‌شود را در نظر دارد. بدین معنا که میزان ارتباطی که افراد با یکدیگر در سازمان برقرار می‌کنند را در بر می‌گیرد.

جدول (۴) تعریف عملیاتی متغیر سرمایه اجتماعی

متغیر	ابعاد	تعدد	مولفه‌ها	گویه‌ها
	ساختاری	شبکه اجتماعی	اندازه شبکه	۱- هر چند وقت یکبار به خانه خوشاوندانتان می‌روید یا آن‌ها به خانه شما می‌آیند؟ ۲- هر چند وقت یکبار به خانه دوستانتان می‌روید یا آنها به خانه شما می‌آیند؟ ۳- هر چند وقت یکبار به خانه همسایگانتان می‌روید یا آن‌ها به خانه شما می‌آیند؟
				۱- تعداد افرادی که بتواند برای شما یک وام تهیه کند؟ ۲- تعداد افرادی که بتواند اعضای خانواده شما را هنگامی که در خانواده شما نزاع و تضاد است نصیحت و راهنمایی کند؟ ۳- تعداد افرادی که بتواند در موقع حل مسائل از راه قانونی شما را راهنمایی کند؟ ۴- تعداد افرادی که بتواند که سه روز از فرزندان شما نگهداری کند؟ ۵- تعداد افرادی که بتواند در کارهای کشاورزی به شما کمک کند؟ ۶- تعداد افرادی که بتواند هنگام نیاز از دام و طیور شما مراقبت کند؟
سرمایه اجتماعی	شناختی	اعتماد اجتماعی	اعتماد بین شخصی	۱- حاضریم به آن‌ها پول قرض بدهیم؟ ۲- حاضریم از نظر مالی آن‌ها را ضمانت نمایم ۳- آن‌ها روی قول و قرارشان هستند ۴- به نظر شما به چه میزان مردم روستا قابل اعتماد هستند؟
			اعتماد تصمیم یافته	۵- اگر در محیط روستا کیف پولتان مفقود شد چقدر احتمال می‌دهید که آن را به شما برگردانند؟ ۶- اگر در محیط روستا نیمه شب در حال تردد باشید چقدر احساس امنیت می‌کنید؟ ۷- به نظر شما اخبار شبکه‌های رادیو و تلویزیون کشور ما به چه میزان واقعی و بی طرفانه است؟
			اعتماد به نهادها	۸- اگر زمانی کارتان به پاسگاه انتظامی بیفتند فکر میکنید تا چه حد بر طبق قانون و عدالت عمل می‌کنند؟ ۹- چقدر احتمال می‌دهید به بخش داری مراجعه کنید کار شما را به موقع انجام می‌دهند.
		مشارکت اجتماعی	مشارکت مدنی	۱- گروه‌های مذهبی (هیات‌ها، جلسات قرآن، انجمن‌های اسلامی و ...) ۲- سازمان‌های خیریه (کمک به نیازمندان، صندوق قرض الحسنه و ...) ۳- بسیج (بسیج محله، بسیج محل کار و ...) ۴- انجمن اولیا و معلمان
مشارکت غیررسمی	۱- ایجاد یا اداره کارهای یک هیات عزاداری ۲- شرکت در جلسات جشن و مولودی ۳- حضور در مراسم ازدواج یا ترحیم ۴- راه اندازی یک صندوق قرض الحسنه فامیلی			
مشارکت در انتخابات	۱- آخرین انتخابات رئیس جمهوری ۲- آخرین انتخابات نمایندگی مجلس شورای اسلامی ۳- آخرین انتخابات شورای اسلامی روستا ۴- آخرین انتخابات مجلس خبرگان			

اعتبار و پایایی

در این تحقیق به منظور سنجش اعتبار از اعتبار صوری بهره برده و برای اندازه‌گیری پایایی تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده کرده‌ایم. مقدار آلفای کرونباخ بین ۱- در نوسان بوده، هر چقدر مقدار آن به سمت ۱ میل کند یا نزدیک شود، بیانگر هماهنگی درونی گویه‌ها با متغیر مورد نظر است و وسیله اندازه‌گیری نیز به همان نسبت دارای روایی بالا خواهد بود. به همین منظور ابتدا در قالب آزمون مقدماتی برای سنجش درستی گویه‌ها و معرف‌های گنجانده شده در پرسش‌نامه، پنج روستای ده پیاز، امزاجرد، دیزج، سولان و سنگستان به صورت تصادفی انتخاب شد و تعداد ۵۰ پرسش‌نامه در بین خانوارهای روستایی انتخاب شده توزیع و نتایج به دست آمده در سطح نمونه مورد نظر بررسی قرار گرفت. بعد از محاسبه پایایی، سوالاتی که باعث پایین آمدن پایایی کل می‌شدند، حذف شدند.

جدول (۵) میزان پایایی شاخص‌های تحقیق

نام متغیر	ضریب آلفا
کیفیت زندگی عینی	۰/۷۱
کیفیت زندگی ذهنی	۰/۷۲
سرمایه اجتماعی	۰/۸۷
آلفای کل	۰/۷۶

یافته‌های تحقیق

الف - یافته‌های توصیفی

۱- مشخصات جمعیتی جامعه مورد مطالعه

بیشترین درصد مربوط به سن به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال اختصاص دارد که در کل ۲۸ درصد جمعیت نمونه را تشکیل می‌دهند. در این بین، ۹۴/۸ درصد پاسخ‌گویان را مردان و ۵/۲ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بیشتر پاسخ‌گویان متأهل هستند که حدود ۹۴/۵ درصداند. حدود ۷۰/۷ درصد نیز دارای بعد خانوار تا ۴ نفر هستند.

۲- مشخصات اقتصادی- اجتماعی پاسخگویان

نتایج حاکی از آن است که از لحاظ سطح تحصیلات حدود ۶۰/۳ درصد در سطح سواد ابتدایی و راهنمایی هستند. حدود ۲۹/۳ درصد از پاسخ گویان از افراد بی سواد تشکیل شده است. از طرفی بیشتر پاسخ گویان در سطح درآمد و هزینه متوسط به پایین هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که حدود ۹۲/۱ درصد از پاسخگویان دارای مسکن شخصی بوده‌اند. براساس داده‌های به دست آمده بیشترین افراد در این روستاها در خانه‌هایی با متراژ بین ۲۲ تا ۱۰۰ متر زندگی می‌کنند. چنان که مشخص شد میانگین درآمد ماهیانه خانوارهای روستایی ۵۷۴۰۰۰ و میانگین هزینه‌شان ۵۲۰۰۰۰ است.

جدول (۶) میانگین درآمد و هزینه ماهیانه خانوارهای روستایی (تومان)

نام روستا	میانگین درآمد (تومان)	تعداد	وارانس درآمد	میانگین هزینه (تومان)	تعداد	وارانس هزینه
خماجین	451764	17	109040441176.471	464117	17	101013235294.118
دیزج	543461	26	203311538461.538	569230	26	128415384615.385
یسرلو	509268	82	115453778982.234	513170	82	98335501355.014
مهار	471052	19	123143274853.801	439473	19	91549707602.339
چشمه ملک	535000	20	21078947368.421	462500	20	26282894736.842
یلفان	430000	25	77366666666.667	374200	25	20411833333.333
حیران	483428	35	120464369747.899	434857	35	43231596638.655
رباط شورین	724705	85	391951400560.224	683720	86	194790697674.419
حیدره بالا	633011	88	602087666536.050	470434	92	75659149546.106
کل	574798	397	287753242118.922	519962	402	109642454963.338

در ادامه چنان که مشاهده می‌گردد اکثر پاسخگویان در سطح پایگاه اقتصادی- اجتماعی متوسط به پایینی قرار گرفته‌اند.

جدول (۷) توزیع فراوانی و درصد پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخگویان

درصد	فراوانی	پایگاه اقتصادی - اجتماعی
۱۳/۲	۵۳	پایین
۴۳/۹	۱۷۷	متوسط به پایین
۲۷/۳	۱۱۰	متوسط به بالا
۱۵/۶	۶۳	بالا
۱۰۰	۴۰۳	کل

۳- تحلیل وضعیت کیفیت زندگی

جدول (۸) توزیع فراوانی و درصد کیفیت زندگی پاسخگویان

درصد	فراوانی	کیفیت زندگی
۱۳/۴	۵۴	پایین
۳۳/۳	۱۳۴	متوسط به پایین
۳۲	۱۲۹	متوسط به بالا
۱۵/۱	۶۱	بالا
۶/۲	۲۵	بی پاسخ
۱۰۰	۴۰۳	کل

چنان که مشاهده می گردد بیشتر پاسخگویان دارای کیفیت زندگی متوسطی هستند. حدود ۱۳/۴ درصد نیز دارای کیفیت زندگی پایین، حدود ۱۵/۱ درصد هم دارای کیفیت زندگی بالایی هستند.

۴- تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی و ابعاد آن

نتایج حاکی از آن است که حدود ۳۸/۷ درصد از پاسخگویان دارای سرمایه اجتماعی متوسط به بالایی بوده اند که این خود نشان دهنده بالا بودن سطح مشارکت، اعتماد و سرمایه

اجتماعی در بین روستاییان است. در رابطه با فراوانی شبکه، بیشتر پاسخگویان در سطح متوسط به پایین و متوسط به بالا هستند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بیشتر پاسخگویان به لحاظ اندازه شبکه در سطح متوسط به پایین قرار دارند.

جدول (۹) توزیع فراوانی و درصد سرمایه اجتماعی پاسخگویان

درصد	فراوانی	سرمایه اجتماعی
۱۵/۴	۶۲	پایین
۳۰	۱۲۱	متوسط به پایین
۳۸/۷	۱۵۶	متوسط به بالا
۱۱/۲	۴۵	بالا
۴/۷	۱۹	بی پاسخ
۱۰۰	۴۰۰	کل

ب- یافته‌های تحلیلی

۱- رابطه کیفیت زندگی ذهنی و عینی

اوانز و هوکسلی^۱ (۲۰۰۲) در بازنگری مطالعات کیفیت زندگی به این نتیجه رسیده‌اند که شرایط عینی خیلی کیفیت زندگی ذهنی را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد و بهتر است ابعاد رضایت‌مندی از زندگی براساس رضایت از کل زندگی مورد ارزیابی قرار گیرد. بنابراین شرایط عینی و خارجی به رضایت از ابعاد خاصی از زندگی مربوط است و پیشنهاد می‌کنند که رضایت از ابعاد زندگی شاید نقش میانجی را میان ارتباط شاخص‌های عینی و رضایت از کل زندگی ایفا کند. مقیاس‌ها و ابعاد عینی مورد استفاده در مطالعات، بیشتر دارای خصوصیات و ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی افراد است تا خصوصیات عینی و خارجی محیط. بنابراین در مطالعات کیفیت زندگی، یافتن ارتباط میان خصوصیات عینی و خارجی محیط شهری و ارزیابی ذهنی محیط شهری از اهمیت خاصی برخوردار است

(زبردست و بنی عامریان، ۱۳۸۸: ۹). بدین سبب، در این پژوهش سعی شده است که هر دو شاخص های عینی و ذهنی در نظر گرفته شوند. چنان که در جدول زیر نیز مشاهده می گردد، بین ابعاد کیفیت زندگی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد.

جدول (۱۰) همبستگی بین کیفیت زندگی ذهنی و عینی

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
کیفیت زندگی ذهنی	.۵۰۱*	.۰۰۰/	۴۰۳
کیفیت زندگی عینی			

۲- بیان کیفیت تفاوت بین میانگین نمره کیفیت زندگی در بین روستاها

با توجه به سطح معناداری مقدار F ، می توان گفت که بین میانگین نمرات کیفیت زندگی در روستاهای مختلف تفاوت وجود دارد (جدول ۱۱).

جدول (۱۱) بیان معنی داری تفاوت بین میانگین کیفیت زندگی در روستاها

مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	میزان برازش مدل	سطح معنی داری
۲۶۲۲/۸۰۳	۸	۳۲۷/۸۵۰	۶/۱۲۱	۰/۰۰۰
۱۹۷۶۳/۰۳۰	۳۶۹	۵۳/۵۵۸		
۲۲۳۸۵/۸۳۳	۳۷۷			

بر اساس نتایج جدول (۱۲) نیز، می توان گفت که همگنی یا برابری واریانس ها پذیرفته می شود. نتایج نشان می دهد که سه گروه همگن تشکیل شد که گروه همگن اول روستاهای یلفان، مهباز، چشمه ملک، حیدره بالا، حیران و خماجین هستند، گروه همگن دوم چشمه ملک، حیدره بالا، حیران و خماجین، یسرلو و رباط شورین هستند، گروه همگن سوم نیز حیدره بالا، حیران و خماجین، یسرلو و رباط شورین و دیزج هستند. تشکیل این گروه ها به این

معنی است که هر کدام از این گروه‌ها از نظر کیفیت زندگی با هم تفاوت معنی‌داری ندارند، اما با گروه‌های دیگر دارای تفاوت‌اند.

جدول (۱۲) بیان کیفیت تفاوت بین میانگین نمره کیفیت زندگی در بین روستاها

زیر مجموعه‌های آلفا = ۰/۰۵			تعداد	نام روستا
۳	۲	۱		
		۳۶/۳۷۵۰	۲۴	یلفان
		۳۶/۴۷۳۷	۱۹	مهباز
	۳۸/۸۴۲۱	۳۸/۸۴۲۱	۱۹	چشمه ملک
۴۰/۹۴۵۱	۴۰/۹۴۵۱	۴۰/۹۴۵۱	۹۱	حیدره بالا
۴۱/۴۱۱۸	۴۱/۴۱۱۸	۴۱/۴۱۱۸	۳۴	حیران
۴۱/۵۸۸۲	۴۱/۵۸۸۲	۴۱/۵۸۸۲	۱۷	خماجین
۴۳/۹۸۶۱	۴۳/۹۸۶۱		۷۲	یسرلو
۴۴/۱۹۴۸	۴۴/۱۹۴۸		۷۷	رباط شورین
۴۵/۶۰۰۰			۲۵	دیزج
./۲۸۱	./۱۲۷	./۱۵۱		سطح معنی‌داری

۳- تأثیر متغیرهای مستقل بر کیفیت زندگی

جدول (۱۳) ضریب رگرسیونی

مدل	ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده		ضرایب رگرسیونی استاندارد شده	T حضور نسبی متغیر مستقل در مدل	سطح معنی‌داری
	B	خطای استاندارد			
عدد ثابت	۱۷/۵۸۸	۲/۳۷۰		۷/۴۲۱	./۰۰۰
درآمد سرانه	۲/۰۹۸ E-۰۰۶	./۰۰۰	./۰۳۸	./۸۳۰	./۴۰۷
میزان تحصیلات	-./۰۲۹	./۵۰۵	-./۰۰۳	-./۰۵۸	./۹۵۴
پایگاه اقتصادی-اجتماعی	./۴۸۸	./۱۸۳	./۱۳۸	۲/۶۷۰	./۰۰۸
سرمایه اجتماعی	./۱۰۵	./۰۴۸	./۰۹۵	۲/۱۷۶	./۰۳۰

۴- بررسی فرضیات تحقیق

فرضیه اول: میزان سرمایه اجتماعی افراد با کیفیت زندگی ذهنی آنان رابطه مستقیم و معنی دار دارد.

در میان انواع سرمایه، سرمایه اجتماعی ویژگی‌های خاصی دارد. اول آن که مانند برخی دیگر از انواع سرمایه به طور کامل قابل انتقال نیست. ویژگی مهمتر آن که سرمایه اجتماعی فرد، رابطه روشنی با جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی جامعه دارد. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی فرد در واقع ارزش جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی گوناگون است؛ حال همین جایگاه فرد در شبکه‌های گوناگون اجتماعی است که میزان بهره او از کیفیت مطلوب زندگی را مشخص می‌سازد. بنابراین می‌توان گفت که مفهوم سرمایه اجتماعی و مفهوم کیفیت زندگی همبستگی فراوانی دارند. از آنجایی که سرمایه اجتماعی بخشی از توانایی فرد برای بهره‌مندی از شاخص‌های کیفیت زندگی را فراهم می‌کند، پس فرض اصلی آن است که سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی مؤثر است. با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس همبستگی که در جدول زیر مشاهده می‌شود، می‌توان گفت که بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی ذهنی رابطه وجود دارد. از طرفی، مقدار این رابطه در حد متوسطی می‌باشد. بدین معنی که با بالا رفتن سطح سرمایه اجتماعی، میزان کیفیت زندگی هم به نسبت متوسطی بالا می‌رود.

جدول (۱۴) همبستگی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی ذهنی پاسخگویان

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
سرمایه اجتماعی کیفیت زندگی ذهنی	.۲۱۵	.۰۰۰	۳۸۴

فرضیه دوم: درآمد سرانه افراد با کیفیت زندگی عینی رابطه مستقیم و معنی دار دارد. چنان که در جدول زیر ارائه شده است، درآمد سرانه پاسخگویان با کیفیت زندگی عینی آن‌ها رابطه معنادار و مستقیمی دارد. یعنی با بالا رفتن درآمد سرانه پاسخگویان، میزان کیفیت زندگی عینی آن‌ها نیز افزایش پیدا می‌کند و برعکس. بنابراین، این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول (۱۵) تأثیر درآمد سرانه بر کیفیت زندگی عینی پاسخگویان

تعداد	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	متغیرها
۳۹۷	./۰۰۰	./۳۱۹	درآمد سرانه کیفیت زندگی عینی

فرضیه سوم: میزان تحصیلات افراد با کیفیت زندگی ذهنی رابطه مستقیم و معنی دار دارد. نتایج نشان می‌دهد که میزان تحصیلات پاسخگویان با کیفیت زندگی ذهنی آن‌ها رابطه مثبتی دارد. از طرفی، مقدار این رابطه در حد متوسطی است. بدین معنی که با بالا رفتن سطح تحصیلات، میزان کیفیت زندگی ذهنی هم به نسبت متوسطی بالا می‌رود و برعکس. بنابراین، این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول (۱۶) همبستگی میزان تحصیلات بر کیفیت زندگی ذهنی پاسخگویان

تعداد	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	متغیرها
۴,۳	./۰۱۵	./۱۲۱	میزان تحصیلات کیفیت زندگی ذهنی

نتیجه گیری

نتایج این تحقیق نشان از این دارد که در بین خانوارهای روستایی کیفیت زندگی عینی بیشتر از کیفیت زندگی ذهنی است. در واقع ممکن است علی‌رغم این که در شاخص‌های عینی کیفیت زندگی روستایی بهبود حاصل شده باشد لیکن شاخص‌های ذهنی چنین چیزی را نشان نمی‌دهد. آزمون فرضیه‌ها نیز نشان می‌دهد که با افزایش کیفیت ابعاد سرمایه اجتماعی بعد ذهنی کیفیت زندگی نیز بهبود می‌یابد، بنابراین باید در برنامه‌ریزی‌ها به این بعدها بیش‌تر توجه شود. در بعد عینی کیفیت زندگی، آزمون‌ها نشان دادند که با افزایش پایگاه اقتصادی و اجتماعی کیفیت زندگی در بعد عینی افزایش می‌یابد. از آنجایی که یکی از اهداف کیفیت زندگی روستایی اولویت‌بندی نیازها و مسایل روستاییان است، لذا نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که

افزایش امکانات کشاورزی در روستا و توسعه طرح‌های رفاهی در روستا به عنوان فاکتورهای افزایش دهنده کیفیت زندگی و نیز توسعه عادلانه‌تر منابع و امکانات روستایی برای روستاییان در اولویت قرار دارند. نتایج این پژوهش هم‌چنین نشان داد که سرمایه اجتماعی در تبیین متغیر کیفیت زندگی بیش از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است. در بررسی رابطه متغیرهای مستقل با دو نوع کیفیت زندگی عینی و ذهنی روشن گردید که پایگاه اقتصادی (درآمد و ثروت) بیش از دیگر متغیرها بر کیفیت زندگی عینی افراد مؤثر است، درحالی‌که سرمایه اجتماعی بیش از دیگر متغیرها می‌تواند کیفیت زندگی ذهنی افراد را بهبود دهد.

منابع

- ۱- امید، رضا. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی در برنامه‌های توسعه در ایران، پایان‌نامه کارشناسی - ارشد، دانشکده علوم اجتماعی تهران.
- ۲- باسحا، مهدی؛ عاقلی کهنه‌شهری، لطفعلی؛ مسائلی، ارشک. (۱۳۸۹). رتبه‌بندی شاخص کیفیت زندگی در استان‌های کشور، رفاه اجتماعی، شماره ۳۷: ۹۵-۱۱۲.
- ۳- براتی، ناصر؛ یزدان‌پناه شاه‌آبادی، محمدرضا. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری - نمونه موردی: شهر جدید پردیس، جامعه پژوهی فرهنگی، شماره ۳: ۲۵-۵۰.
- ۴- بوردیو، پیر. (۱۳۸۱). نظریه کنش، رضا مردیها، تهران: نقش و نگار.
- ۵- بیکر، واین. (۱۳۸۲). مدیریت و سرمایه اجتماعی، مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی، تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
- ۶- پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ فتاحی، احدا... (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان)، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۷۶: ۳۱-۱۳.
- ۷- تاجبخش، کیان. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، افشین خاکباز و حسن پویانی، تهران: شیرازه.

- ۸- توسلی، غلام‌عباس؛ سبحانی، فاروق. (۱۳۹۰). بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال پنجم، دوره ۵، شماره ۳: ۷-۳۱.
- ۹- جاجرمی، کاظم؛ کلتی، ابراهیم. (۱۳۸۷). سنجش وضعیت شاخص کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان مطالعه موردی: گنبد قابوس، جغرافیا و توسعه.
- ۱۰- حقیقیان، منصور. (۱۳۹۳). عوامل اجتماعی مؤثر بر کیفیت زندگی زنان شهر اصفهان، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم: ۸۹-۸۱.
- ۱۱- حیدری، علی. (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۶: ۶۶-۵۱.
- ۱۲- خوش‌فر، غلامرضا؛ خواجه‌شاهکوهی، علیرضا؛ کرمی، شهاب؛ بارگاهی، رضا. (۱۳۹۲). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در نواحی شهری، مطالعه موردی: نواحی شهری گرگان، آمایش جغرافیایی فضا، دانشگاه گلستان، سال سوم، شماره مسلسل نهم.
- ۱۳- دلیرروی، نصیبه؛ عباس‌زاده، محمد. (۱۳۹۱). رابطه سرمایه اجتماعی-فرهنگی و کیفیت زندگی ورزشکاران، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲۷: ۸۳-۶۰.
- ۱۴- ذکایی، سعید؛ روشنفکر، پیام. (۱۳۸۴). رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، علوم اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبائی)، شماره ۳۲: ۳۸-۱.
- ۱۵- رضوانی، محمدرضا؛ شکیبیا، علیرضا؛ منصوریان، حسین. (۱۳۸۷). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، رفاه اجتماعی، شماره ۳۰ و ۳۱: ۶۰-۳۵.
- ۱۶- رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی‌اکبر؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمدحسین. (۱۳۸۸). توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد استان لرستان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم: ۸۷-۱۱۰.
- ۱۷- رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۸۶). سرطان اجتماعی فساد، شرکت سهامی انتشار.
- ۱۸- زاهدی‌اصل، محمد؛ فرخی، جواد. (۱۳۸۹). بررسی رابطه میزان سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای ساکن تهران، علوم اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبائی)، شماره ۴۹: ۳۰-۱.

- ۱۹- زبردست، اسفندیار؛ بنی عامریان. (۱۳۸۸). بررسی ارتباط میان شاخص‌های عینی و ذهنی بعد خدمات عمومی کیفیت زندگی شهری در شهر جدید هشتگرد، نامه معماری و شهرسازی، دوفصلنامه دانشگاه هنر، شماره ۳: ۲۲-۵.
- ۲۰- شریفیان، اکبر؛ فوت، هدی. (۱۳۹۰). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی^۰ مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد شیراز- واحد پردیس، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۸: ۱۵۳-۱۸۸.
- ۲۱- شفیعا، سعید؛ شفیعا، محمدعلی؛ کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۹۲). فراتحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۵۰: ۴۰-۲۱.
- ۲۲- علی‌اکبری، اسماعیل؛ امینی، مهدی. (۱۳۸۹). کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵)، رفاه اجتماعی، شماره ۳۶: ۱۴۸-۱۲۱.
- ۲۳- عنبری، موسی. (۱۳۸۹). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵)، توسعه روستایی، شماره ۲: ۱۸۱-۱۴۹.
- ۲۴- غفاری، غلامرضا و امیدی، رضا. (۱۳۸۸). کیفیت زندگی؛ شاخص توسعه توسعه اجتماعی، تهران: شیرازه.
- ۲۵- غفاری، غلامرضا؛ اونق، نازمحمد. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۱: ۲۰۰-۱۵۹.
- ۲۶- غفاری، غلامرضا؛ کریمی، علی‌رضا؛ نوذری، حمزه. (۱۳۹۱). روند مطالعه کیفیت زندگی در ایران، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۳: ۱۳۴-۱۰۷.
- ۲۷- کلمن، جیمز ۱۳۷۷، بنیادهای نظریه‌های اجتماعی، منوچهر صبوری، تهران: نشرنی، چاپ اول.
- ۲۸- گروسی، سعیده؛ نقوی، علی. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان، رفاه اجتماعی، شماره ۳۰ و ۳۱: ۸۲-۶۱.

- ۲۹- ماجدی، سید مسعود و لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، تهران، فصل نامه روستا، سال ۹، شماره ۴: ۹۱-۱۳۵.
- ۳۰- ماجدی، سید مسعود و لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۹). رابطه سرمایه اجتماعی با کنش جمعی در مناطق روستایی، رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۸.
- ۳۱- مختاری، مرضیه؛ نظری، جواد. (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی کیفیت زندگی، تهران: جامعه شناسان.
- ۳۲- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، قابل دسترس در: (www.amar.org.ir).
- ۳۳- مؤذ، احمد؛ عزیزاده اقدم، محمداقبر. (۱۳۹۱). بررسی کیفیت زندگی شهری: مدلی برای سنجش و رتبه‌بندی استان‌های ایران با استفاده از تحلیل خوشه‌ای، جامعه‌شناسی ایران، دوره سیزدهم، شماره ۳: ۱۷۴-۱۴۹.
- ۳۴- نوغانی، محسن؛ اصغرپور ماسوله، احمدرضا؛ صفا، شیما؛ کرمانی، مهدی. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد، علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد)، شماره ۱۱: ۱۴۰-۱۱۱.
- ۳۵- نیازی، محسن؛ دلال خراسانی، محمد. (۱۳۹۱). تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر کیفیت زندگی شهروندان، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲۷: ۲۳۲-۲۰۰.
- 36- Campbell, Angus, Philip E. Converse and Willard L. Rodgers. 1976. The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and Satisfactions. New York: Russell Sage Foundation.
- 37- Diener, E. & Oishi, S. 2000. Money and Happiness: Income and Subjective Wellbeing across Nations, in Diener, E. and Suh, E. (eds) Culture and Subjective Well-being, Cambridge, MA, MIT Press.
- 38- Kahneman, D. 1999. Objective Happiness, in Kahneman, D., Diener, E., and Schwarz, N. (eds) Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology, New York, Sage.
- 39- Liu, chaojie, ningxiu, Li, xiaohui, Renm danpin, Liu. 2009. is traditional rural lifestyle a barrier for quality of life assessment? A case study using the short form 36 in a rural chinese population, springer science.

- 40- Mukherjee, Ramkrishna. 1989. The Quality of Life Valuation in Social Research. New Delhi: Sage.
- 41- Nillson, J., et al. 2006. Social capital and quality of life in the old age. Journal of Aging and Health. 18(3): 419-434.
- 42- Ogburn, William F. 1946. A Study of Rural of Rural Society. Cambridge: Riverside Press.
- 43- Pal, A, K. Kumar, U.C. 2005. quality of life concept for the evaluation of societal development of rural community in west bangal, indial, rural development, Volume Xy, No 2.
- 44- Phillips, David. 2006. Quality of Life: Concept, Policy and Practice. London: Routledge Publications.
- 45- Ulengin, B. Ulengin, F. Guvenc, u. 2001. A multidimensional approach to urban quality of life: the case of Istanbul .European journal of operational research.
- 46- Uphoff, N. 2000. Understanding social capital: Learning from the analysis and experience of participation. In: Dasgupta, p. and Serageldin, I. (eds.), Social Capital: A Multifaceted Perspective. Washington, DC: The World Bank.
- 47- World Bank .2004. The World Bank and the Copenhagen Declaration: Ten Years after. Social Development Department and Environmentally and Socially Sustainable Development.
- 48- Yung- jaan, L. 2008. subjective quality of life measurement in Taipei, building and environment,43.